

Visn. Lviv. Univ., Ser. Zhurn. 2025: 56; 15–35 • DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/vjo.2025.56.13057>

УДК 070(477)"197"(091):316.658

**ПОЗАЦЕНЗУРНИЙ ЖУРНАЛ
«УКРАЇНСЬКИЙ ВІСНИК» (1970–1972 рр.) –
УНІКАЛЬНЕ ЯВИЩЕ В ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ПРЕСИ**

Оксана Білоус

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Генерала Чупринки, 49, 79044, Львів, Україна
e-mail: bilousoksana1977@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-2008-8196>*

Василь Лизанчук

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Генерала Чупринки, 49, 79044, Львів, Україна
e-mail: kafradioiteleb@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0001-6995-0360>*

У статті розкрито сутність московсько-комуністичного режиму, діяльність якого була спрямована на знищення національних життєвих особливостей в союзних республіках Радянського Союзу. Формування нової історичної спільності – радянський народ на засадах імперської шовіністичної ідеї, російської мови і культури, звичаїв і традицій. Метою цієї «інтернаціональної» політики було тотальне зросійщення народів СРСР. Національно свідомі українці добре розуміли злочинну сутність російської, великодержавної, комуністичної політики, яка вбивала національну гідність і свідомість, перетворювала волелюбних українців у покірне московське стадо. Акцентовано, як в такому «царстві» комуністичної тоталітарної системи, що стандартизувала, уніфікувала, зросійщувала усю радянську спільноту, видавали позацензурний, підпільний журнал «Український вісник», редактором якого з кінця 1969 р. по 1972 рік був В'ячеслав Чорновіл. Схарактеризовано тематику і зміст публікацій «Вісника», які також читали на радіо «Свобода» не тільки українською, а й англійською, німецькою і французькою мовами, повідомляючи усьому світу про безправність українського народу в СРСР, про його боротьбу проти беззаконня, про незламних патріотів, які виступали проти московсько-комуністичного свавілля на Богом даній українській землі.

Ключові слова: комуністичний тоталітаризм, зросійщення, національна свідомість, позацензурний журнал «Український вісник», тематика, зміст публікацій, волелюбність, В'ячеслав Чорновіл.

Постановка проблеми. У 60-х–70-х роках минулого століття в Радянському Союзі російщення набуло нових ознак. У пресі, на радіо і телебаченні, на різних зібраннях лунали заклики не лише «посилювати боротьбу з буржуазним націоналізмом», але й «поглиблювати» інтернаціональне виховання трудящих, «розкривати суть теорії про зближення і злиття націй». У теоретико-пропагандистських статтях автори паплюжили «націоналістичні пережитки минулого», підкреслювали «зростаючу роль російської мови», яка стала «другою рідною мовою» для неросіян.

Найшвидшими «стаханівськими темпами» здійснювалося «злиття націй і мов» в Україні. У 1958 р. в містах України кількість дітей, які навчались в українських школах, становила тільки 21% (у 1926 р. – 97%). Навіть у столиці, в Києві, того ж 1958 р. тільки 22000 учнів було в українських школах і 61000 – в російських. Одиниці українських шкіл були в Дніпропетровську, Донецьку, Одесі, Харкові та інших великих містах. «Досить побувати у будь-якій “українській” школі в Києві, щоб пересвідчитися в тому, що поза викладанням усе внутрішнє життя ведеться в них російською мовою і навіть самі вчителі по-українському “соромляться” говорити, не кажучи вже про учнів, – підкреслював Іван Дзюба. – Але найгірше те, що “українські” школи – і це вже стосується і міських, і сільських шкіл – зовсім не виховують національну гідність і національне почуття, не дають елементарного усвідомлення своєї національної приналежності та зв’язаних з цим обов’язків, не забезпечують наймінімальнішого знання рідної історії та рідної культури. Бо в більшості з них панує той самий дух вищості і “предпочтительности” російської культури та другорядності української як “довеска” до російської. Тож і не доводиться дивуватися з того, що випускники шкіл України в масі своїй – цілковиті невігласи щодо української культури»¹.

Проголосивши велику роль і важливість російської мови у будівництві «світлого майбутнього – комуністичного суспільства», дозволивши батькам вирішувати, яку мову вивчати дитині (російську чи українську), до якої школи ходити (української чи російської), ЦК КПРС і РМ СРСР створили всі передумови на користь російської мови, по суті, узаконили поглиблене російщення. Фальсифікація української історії і наклепи на український націоналізм потрібні були московсько-більшовицьким колонізаторам, щоби тримати в кайданах український народ, щоби він не жадавав своїх законних національних прав, щоб не став вільним. Але ідея свободи й державності ніколи не згасала і не зникала в колективній пам’яті українців. Органічною складовою, інтелектуальним підґрунтям національного опору в 60–70-х ХХ ст. був самвидав.

Мета статті – проаналізувати, узагальнити особливості створення і видання позацензурного журналу «Український вісник» під час тоталітарного комуністичного режиму в Радянському Союзі.

Завдання дослідження – розкрити, схарактеризувати тематику, зміст різножанрових публікацій, донести до читачів їхній неповторний вільнолюбний дух українців.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ґрунтовних наукових досліджень про позацензурний журнал «Український вісник», редактором якого був з кінця 1969 р. по 1972 рік В’ячеслав Чорновіл, ще немає. Безперечно, важливим є мемуарно-документальний нарис Михайла Косіва «Немов негасимий вулкан», який

¹ Дзюба, І. (1968), *Інтернаціоналізм чи русифікація? Сучасність*, Київ, с. 195.

опубліковано у четвертому числі журналу «Молода нація» за 2005 рік. Скорочений варіант цього нариса подано у третьому томі десятитомного видання творів В'ячеслава Чорновола (упорядкування Валентини Чорновіл). «Наприкінці 60-х – на початку 70-х років, вийшовши з в'язниці після першої “відсидки” за “виготовлення і поширення з метою...” праць “Правосуддя чи рецидиви терору”, “Лихо з розуму” та інших, він захопився ідеєю видання позацензурного, “за своїм змістом і завданням цілком легального й конституційного”, хоча в умовах дійсності насправді нелегального, журналу “Український вісник”, – зазначає Михайло Косів. – Уже в самій назві журналу відображалася його цілеспрямованість і змістова сутність. Він задумувався і цілковито призначався для поширення інформації, себто вістей, які не знаходили відображення в офіційних виданнях, зате поширювалися шляхом самвидаву»².

У статті «Українське шістдесятництво. Провокативне сортування. Ми – вони» Ярослав Кендзьор згадує: «У 1988 році “заплямований” В. Чорновіл і М. Горинь, повернувшись з Мордовії, відновили вихід журналу “Український вісник”. Влада влаштувала несамовите цькування цих істинних дисидентів у пресі, по радіо, телебаченню. Парткоми у виробничих колективах організовували збори, мітинги з вимогами “видворити” за межі союзу цих “відщепенців”, які заважали нормально жити і працювати радянському народові. Чорновіл і Горинь звернулися до керівників західних держав, щоби у випадку їхньої депортації не приймали їх. Вони хочуть працювати і будувати свою державу»³.

Професор Степан Кость, спираючись на повідомлення «Про український самвидав» (Український вісник, 1970, випуск I), характеризував етапи розвитку самвидаву: перший – літературний самвидав початку 60-х років – це, здебільшого, поезії, статті та спогади; другий – поява літературних статей, анонімної публіцистики впродовж 1963–1965 років; третій – друга половина 60-х років – період поширення статей з підписами, публіцистики і документів, автори яких не приховували свого авторства. «Друкованим засобом самвидаву були машинописні журнали. Український національний фронт видавав “Волю і Батьківщину” (1964–1967), “шістдесятники” видавали “Український вісник” (1970–1972). Це найвідоміші видання»⁴.

Публіцист Вахтанг Кіпіані, окресливши програму «Українського вісника», зазначив, що В'ячеслав Чорновіл створив, кажучи сучасною мовою, «брендовий» журнал. «П'ять номерів журналу вийшли у 1970–1971 рр. зусиллями В'ячеслава Чорновола. Шостий номер “Вісника” вийшов у 1972 р. стараннями друзів, нині парламентаріїв трьох скликань – Михайла Косіва і Ярослава Кендзьора (В'ячеслав Чорновіл уже був заарештований – О.Б., В.Л.). Вони, порадившись із Атеною Пашко, дружиною В'ячеслава, спробували поводити слідчих за ніс. Ідея була проста. Якщо видавець і редактор – Чорновіл, то чому він, сидячи у СІЗО, повинен нести відповідальність за журнал, який продовжує виходити...

² Косів, М. & Чорновіл, В. (упоряд). (2006), Немов негасимий вулкан, Чорновіл, В. *Твори* (в 10 т., Т. 3), М. Косів (передмова), Смолоскип, Київ, с. 29–30.

³ Кендзьор, Я. (2024), Українське шістдесятництво. Провокативне сортування. Ми – вони, *Слово Просвіти*, 18–24 квітня.

⁴ Кость, С. (2022), Українська, військово-політична думка: навч. посібник, ЛНУ імені Івана Франка, Львів, с. 391.

Автором передмови, у якій мовилося про погромні арешти 12 січня 1972 р. в Україні був М. Косів, а всю технічну роботу – друк, поширення, аж до передачі за кордон здійснив Я. Кендзьор. Були плани і далі видавати журнал, але Чорновіл зі слідчого ізолятора передав дружині записку, в якій була умовна фраза – “Теплих шкарпеток більше не передавай, вистачить тих, що є”. Це означало, що слідство ось-ось нападе на слід видавців і нових репресій не уникнути⁵, тому потрібно припинити видання «Вісника».

Кількома реченнями про «Український вісник» (1970–1972) згадує В. Деревінський у статті «Журнал “Український вісник”» (1987–1989 роки)⁶.

Наприкінці 80-х років В’ячеслав Чорновіл уперше дуже обережно назвав прізвища деякого з людей, які мали певний стосунок до його журналу. У зверненні «Від редакції. Заключні зауваги» (відновлений «Український вісник», 1987, вип. 7, серпень) зазначено: «Називати сьогодні імена співпрацівників передчасно. Можна називати тільки декілька осіб, що допомагали виданню. Уже згадана участь в організаційно-технічній стороні видання Олена Антонів. Інформацію з Одеси постачала в основному Ніна Строката, їй же передавався для дальшого відтворення примірник готового видання. Інформацію з Києва підбирала, серед інших, Надія Світлична. Активно підтримував ідею журналу й допомагав у підготовці перших двох номерів Валентин Мороз. Серед тих, хто допомагав складати списки політ’язнів, був Юрій Шухевич. Василь Стус безпосередньої участі у виданні не брав, але ідею журналу схвалив одразу й при нагоді давав для нього різні дані. Авторські матеріали за деякими винятками (напр., В. Мороз), друкувались без узгодження з авторами. Цим дуже неповним переліком осіб, причетних до видання журналу “Український вісник” за увесь період, що передує його відновленню, змушені поки що обмежитись»⁷.

Згодом В’ячеслав Чорновіл назвав творців «Українського вісника»: Атену Пашко, Людмилу Шереметьєву, Ярослава Кендзьора, Михайла Косіва, Миколу Плахотнюка. «Про тих, хто конкретно передавав журнали через Коцуру за кордон, дізнаємося з Архіву СБУ – на них указала Ганна Коцура: Зиновій Антонюк, Валентина Чорновіл, Микола Плахотнюк, Ярослав Кендзьор.

...Микола Плахотнюк налагодив сітку збирання матеріалів від киян, активно допомагали йому в цьому Оксана Мешко й Валентина Драбата. Він також поширював журнал за межі Києва – у Закарпаття, Вінницьку обл., у Конотоп (через Олену Уманець (Терелю)). Самовіддано й безстрашно передруковувала видання на дачі Олена Яновська. Поширювали журнал у Києві й у фотокопіях, які робили кілька людей – серед них Григорій Веремійчик»⁸.

Методологічна основа дослідження. Наукова стаття ґрунтується на загальнонаукових принципах, до яких належать: історизм, об’єктивність, конкретність,

⁵ Кіпіані, В. (2002), «Український вісник» з підпілля. П’ятнадцять років тому В’ячеслав Чорновіл відкрив еру незалежного друку, УП, 21 серпня. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2002/08/21/2990208/> (Дата перегляду: 4 червня 2024 р.)

⁶ Деревінський, В. (2009), Журнал «Український вісник» (1987–1989 роки), *Українознавство*, №3, С. 204.

⁷ Гель, І., Горинь, М., Скочок, П., Чорновіл, В. (відповід. редактор) (1987), Від редакції. Заключні зауваги, *Український вісник*, вип. 7, Київ–Львів, *Сучасність*, с. 112.

⁸ Від упорядника (2006), Чорновіл, В. *Твори* (в 10-ти т., Т. 3), В. Чорновіл (упорядн.), М. Косів (передм.), Смолоскип, Київ, с. 14–15.

функціональність, системність, когнітивність (пізнавальність), моделювання. Історико-теоретичний метод використано для системного огляду літератури про особливості суспільно-політичних умов, в яких виходив у світ позацензурний журнал «Український вісник»; комплексно-аналітичний метод застосовували для аналізу тематики і змісту опублікованих матеріалів; порівняльно-логічний метод дав можливість осмислити тяглість московсько-більшовицької антиукраїнської ідеології й політики. Також скористалися методами індукції й дедукції, спостереження, опису та узагальнення.

Виклад основного матеріалу дослідження. XXII з'їзд КПРС, який прийняв нову програму КПРС, наголошував, що найбільшим успіхом «мудрої ленінської національної політики КПРС» було те, що в «СРСР склалася нова історична спільність людей різних національностей, які мають спільні характерні риси, – *радянський народ*. Вони мають спільну соціалістичну Батьківщину – СРСР, спільну економічну базу – соціалістичне господарство, спільну соціально-класову структуру, спільний світогляд – марксизм-ленінізм, спільну мету – побудову комунізму, багато спільних рис у духовному обличчі, в психології»⁹.

Втілюючи в життя російсько-шовіністичну Програму КПРС з національного питання, пленум ЦК компартії України ухвалив 11 серпня 1962 р. постанову «Про завдання партійних організацій України по дальшому посиленню ідеологічної роботи в світлі рішень XXII з'їзду КПРС», в якій вимагав, що «при проведенні ідеологічної роботи необхідно всіма засобами підкреслювати новий етап у розвитку національних відносин в СРСР, який характеризується дальшим зближенням націй і досягнення їхньої повної єдності. Партійні організації повинні рішуче виступати проти тенденцій до національної обмеженості і винятковості, проти консервативних традицій і звичаїв, проти будь-яких пережитків українського буржуазного націоналізму»¹⁰.

Національно свідомі українці дуже добре розуміли підступність партійної демагогії, злочинну сутність московської комуністичної політики щодо України. Вони відчували, бачили, що «під інтернаціональним плащиком ховається російський великодержавний шовінізм» (Зіновій Красівський).

В умовах створення стандартизованого, уніфікованого російськомовного інтернаціонального суспільства зближували яскраві промені українського національного духу, які нагадували віщі слова: «Не пора, не пора, не пора москалеві й ляхові служити!». Жити для України закликав також Андрій Малишко на похороні Володимира Сосюри 11 січня 1965 року:

«Хай же смерть українського поета шикуює нас в одні ряди, щоб ми не були безбаченками і людьми, не помнящими родства, щоб із наших сердець і наших думань виростали Шевченки і Франки...

Холодно тобі зараз, поете, і сніг над тобою іде дуже холодний. Над твоєю труною у цей холодний зимовий день ми клянемося, що будемо любити свою мову, свій кароокий народ, як ти заповів у своєму вірші «Любіть Україну»:

⁹ XXII з'їзд Комуністичної партії Радянського Союзу 17–31 жовтня 1961 року (1962), Стенографічний звіт, Київ, ч. I, с. 207.

¹⁰ Комуністична партія України в резолюціях і рішеннях з'їздів, конференцій і пленумів ЦК (1977), Київ, т. 2, с. 727.

Любіть Україну у сні й наяву,
Вишневу свою Україну,
Красу її, вічно живу і нову,
І мову її солов'їну.

І хай дурість кретинів і невігласів, прелатів і єзуїтів, яка вкоротила твоє життя після написання цього вірша, зів'яне над могилою великого українського поета.

Пробач, що ми не покрили тебе славною козацькою китайкою по народному звичаю і не поклали на твоє серце червоної калини – ти ж так те любив. Та червона калина твоєї України червонітиме в твоєму серці і в твоєму слові. Комусь, може, набридли ці символи нашої вічної свободи і гіркоти, але для нас вони зацвітатимуть вічно – від молодих до старших, з покоління в покоління»¹¹.

Захищаючи українську мову і культуру, мистецтво і національні традиції, українські патріоти досить часто апелювали до розуму й гуманності, законності й справедливості владних структур. У листі до Шелеста і Щербицького, якого Іван Дзюба передав їм із книгою «Інтернаціоналізм чи русифікація?» у грудні 1965 року, він писав:

«Звертаюся до Вас з листом у справі, яка схилювала значну частину громадськості України. У справі політичних арештів, проведених у ряді міст України – Києві, Львові, Івано-Франківську, Тернополі, Луцьку...

...Створилася зовсім ненормальна і недостойна обставина, яка ображає елементарне громадянське почуття і викликає цілком природне побоювання: чи сумісне це з нормами соціалістичної законності і чи ця законність можлива за таких обставин. Адже минає четвертий місяць, як арештовано кілька десятків людей. Люди ці – не якісь гендлярі, казнокради чи хулігани. Це – люди компетентні, авторитетні і шановані...»¹².

Проаналізувавши у дослідженні «Інтернаціоналізм чи русифікація?» високу гуманну мету розвитку української національної духовності, до якої прагнуть мислячі українці, Іван Дзюба закінчив книгу полум'яним закликком до людськості, законності, прогресу: «Тоді Радянська Україна справді стане неповторною перлиною багатого соціалістичного світу, тоді вона справді дасть людству те, на що вона здатна.

Тоді не треба буде стежити за кожним українським словом, кожною українською душею, не треба буде витрачати колосальні суми й кошти на пильнування, «пресечения», «искоренения»...

І не доведеться запаковувати в кадебістські «ізолятори» людей, вся «вина» яких у тім, що вони люблять Україну синівською любов'ю і тривожаться її долею, людей, які мають право сказати про себе словами Шевченка:

Ми просто йшли; у нас нема
Зерна неправди за собою».

Однак цей палкий, гуманістичний заклик викликав лише роздратування, гнів, посилення репресій з боку московсько-комуністичного режиму, який з особливою настирливістю обгороджував Україну чорносотенними посадниками. Але найпідступнішим нищителям не вдалося задушити й знищити український національний рух опору. Іскрою одухотворення шістдесятників, правозахисників був націо-

¹¹ Коляска, І. В. (1970), *Освіта в Радянській Україні*, Торонто, с. 199–200.

¹² Дзюба, І. (1968), *Інтернаціоналізм чи русифікація?*, Київ, *Сучасність*, с. 21–22.

нальний інстинкт, волелюбність, закодовані на генному рівні, як визначальна риса національного характеру, як віра в незнищенність української нації. Ідея свободи й державності ніколи не згасала і не зникала в колективній пам'яті українців. Органічною складовою, інтелектуальним підґрунтям національного руху опору був самвидав.

Найвідоміші автори самвидаву – В'ячеслав Чорновіл («Лихо з розуму»), Михайло Осадчий («Більмо»), Василь Стус («Місце в бою чи в розправі?»), Євген Сверстюк («На свято жінки», «Собор у риштованні»), Валентин Мороз («Серед снігів»), Михайло Брайчевський («Приєднання чи возз'єднання?»), Юрій Бадзьо («Право жити»), Іван Гель («Грані культури»). Молоді поети, збірки яких і з політичного погляду, і зважаючи на вимогу соцреалізму, не видавали радянські видавництва, не друкували журнали, реалізували свій творчий потенціал у самвидаві (Ігор та Ірина Калинці, Ліна Костенко, Микола Холодний, Григорій Чубай, Василь Стус). Український самвидав набирав потужної інтелектуально-просвітницької сили.

У мемуарно-документальному нарисі «Немов неугасимий вулкан» Михайло Косів згадує, що у «самвидаві нагромадилася величезна кількість найрізноманітнішого матеріалу: від звичайних повідомлень про переслідування, обшуки, арешти, звільнення з роботи тощо – до гострих публіцистичних творів, поезії й прози. Як це все не збирати до купи, не систематизувати, не видавати регулярно разом в одних палітурках? Ідея організувати таке видання напрошувалася сама собою, але для того, аби її реалізувати, потрібно було мати журналістський хист, організаторські здібності для збору розкиданого матеріалу (адже для цього треба було знайти людей, навчити їх працювати в умовах жорсткої конспірації), потрібно було мати величезну працездатність, та чи не найголовніше – мужність і безстрашність. Людина, яка брала на себе таке завдання, брала на себе й величезну відповідальність. Такою людиною був В'ячеслав Чорновіл»¹³.

В інтерв'ю журналу «Пам'ять століть» В'ячеслав Чорновіл розповів, що ідея створення часопису зародилась у нього в неволі. «Але коли я повернувся до Києва й поділився своїми намірами з найближчими друзями, чесно кажучи, не відчув одностайної підтримки, – згадував В'ячеслав Чорновіл. – Багатьох письменників перестали видавати, декого виключили зі Спілки письменників, у суспільстві посилювався моральний терор. Мовляв, за таких умов недоцільно займатися підпільною діяльністю, варто зосередитися на культурницькій ниві й чекати кращих часів.

Але я від свого задуму не відмовився. Видання, зміст якого складали б інформацію про переслідування, публіцистичні й літературні твори, документи, листи з проблем національно-визвольного руху в Україні, мною так заволоділо, що вже в грудні 1969 року перший номер, як кажуть, було зверстано, – підкреслював В'ячеслав Чорновіл. – Мало хто знав, хто його підготував, але ті, що знали, мене не видали»¹⁴. Цими однодумцями і творцями «Українського вісника» були: Атена Пашко, Людмила Шереметьєва, Ярослав Кендзьор, Михайло Косів, Микола Плахотнюк, Валентина Чорновіл, Зиновій Антонюк.

¹³ Косів, М. (2006), *Немов неугасимий вулкан*, Чорновіл, В. *Твори* (в 10 т., Т. 3). В. Чорновіл (упоряд), М. Косів (передм.), Смолоскип, Київ, с. 30.

¹⁴ Від упорядника (2006), Чорновіл, В. *Твори* (в 10 т., Т. 3). В. Чорновіл (упоряд), М. Косів (передм.), Смолоскип, Київ, с. 24.

Кожний із шести випусків «Українського вісника», які побачили світ у січні, травні і жовтні 1970 р., у січні й травні 1971 р. і у березні 1972 року, починається програмною статтею «Завдання “Українського вісника”», у якій зазначено, що «необхідність такого позацензурного видання в Україні давно назріла. Є багато проблем, які викликають загальний інтерес і турбують широкі кола української громадськості, але зовсім не висвітлюються офіційною пресою. Якщо ж зрідка під тиском обставин преса і згадує ці проблеми, то вдається до свідомої фальсифікації.

«Вісник» міститиме без узагальнень інформацію про порушення свободи слова й інших демократичних свобод, гарантованих Конституцією, про судові та позасудові репресії на Україні, про порушення національної суверенності (факти шовінізму й українофобії), про спроби дезінформувати громадськість, про становище українських політв'язнів по тюрмах і таборах, про різні акції протесту тощо. «Вісник» даватиме огляд або повністю наводитиме публіцистичні статті, документи, художні твори та інші матеріали, які вже набули поширення у самвидаві.

«Український вісник» – видання в жодному разі не антирадянське й не антикомуністичне. За своїм змістом і завданням воно цілком легальне і конституційне. Критику деяких осіб, органів, установ, аж до найвищих включно, за допущені помилки у вирішенні внутрішньополітичних проблем, зокрема за порушення демократичних прав особи й нації, «Вісник» не розцінює як антирадянську дійсність, а вважає гарантованим принципами соціалістичної демократії і Конституцією правом і почесним обов'язком кожного повноцінного громадянина. Ненормальні умови випуску «Вісника» пояснюються лише тим, що у нас є частими порушення конституційних гарантій і незаконні переслідування громадсько активних людей.

Завдання «Вісника» – лише об'єктивна інформація про приховувані процеси і явища в українському громадському житті... «Український вісник» зможе функціонувати лише при активній підтримці громадськості, яка не тільки розповсюджуватиме його, а й не лишатиме без розголосу чи належної реакції жодного антидемократичного чи українофобського вчинку, жодного випадку незаконного переслідування людей за переконання...»¹⁵.

Головна мета «Українського вісника» – оголосити на весь світ про безправність українського народу в СРСР, про його боротьбу проти беззаконня, про окремих людей, які подали свій голос проти московського свавілля, розповісти про шістдесятництво, яке прийшло на зміну збройної боротьби Української Повстанської Армії, тяглість героїчної боротьби українців за самостійну державу.

Закордонне видавництво «Смолоскип» у своїй передмові до видання зазначило важливість цих журналів: «Публікуючи «Український вісник», ми хочемо вірити й надіємось, що кожний українець, хоч би яких політичних переконань він не був і хоч би де він жив, він сприйме його як переважливий документ нашої доби, без якого прямо неможливо було б зрозуміти ті події, які відбуваються на Україні, де наш народ бореться за свою свободу. Не можна було б зрозуміти того ферменту, який поширюється на всі ділянки життя в УРСР, і не можна було б відчутися й осмислити,

¹⁵ Завдання «Українського вісника» (2006), Чорновіл, В. *Твори* (в 10 т., Т. 3), В. Чорновіл (упоряд), М. Косів (передм.), Смолоскип, Київ, с. 61–62.

що сьогодні є найважливішим для нашого народу й чим ми могли б йому допомогти, живучи на чужині»¹⁶.

Отже, «Вісник» у той час виконував надзвичайно важливу геополітичну роль. Громадськість цивілізованих країн планети дізнавалася про жорстоке переслідування українців в Радянському Союзі за їхнє прагнення розвивати й утверджувати в життєвому середовищі українську мову і культуру, здобувати освіту українською мовою, вільно висловлювати свої думки і прагнення.

Матеріали «Вісника», у яких розвінчували московську шовіністично-імперську політику щодо знищення українського етносу, його національного духу, систематично читали по радіо «Свобода». Голос правди про колонізовану Україну, боротьбу українців за національні права також звучав англійською, німецькою, французькою мовами.

«Український вісник» поширював правдиву інформацію, якої не було в офіційних радянських виданнях. Ідеологічний задум видання полягав у тому, щоби розкрити аморальність і лицемірство тодішнього тоталітарного режиму, який не дотримувався своєї Конституції, власних законів, принципів суспільної життєдіяльності – демократії, свободи слова, віросповідання. Інформаційний простір СРСР був переповнений пропагандою про розквіт націй, культур, мов, а насправді здійснювалося поглиблене зросійщення радянських народів, насамперед українців і білорусів.

І сьогодні історично цінними, актуальними є всі публікації «Вісника» для поглиблення навчально-виховного процесу учнівської і студентської молоді, цілеспрямованої просвітницької пропаганди щодо розвінчування віковичних московсько-російських ворогів-нищителів, формування в усіх українців національної гідності, державницького переконання, загальнолюдських морально-духовних цінностей.

Здійснюємо комплексний аналіз матеріалів «Українського вісника», які опубліковані у третьому томі десятитомного видання творів В'ячеслава Чорновола. Під рубриками «Хроніка», «Різне», «Заяви» здебільшого друкували короткі, а подекуди розширені повідомлення про масові переслідування чесних людей – обшуки, звільнення з роботи, відрахування з навчальних закладів, арешти, допити, суди по всій Україні. Наприклад, «Весною 1968 року в Києві поштою були розіслані листівки зі зверненням “До всіх громадян міста Києва” з приводу заборони відзначати 22 травня – день перевезення тіла Шевченка з Петербурга на Батьківщину. У зв'язку з поширенням листівок наприкінці червня 1968 р. був заарештований робітник Київської ГЕС, студент-вечірник 2 курсу історичного факультету Київського університету Олександр Назаренко. Одночасно кагебісти обшукали (за неточними підрахунками) 20 помешкань» (с. 76).

«5 листопада 1968 року, перед 51-ю річницею Жовтневої революції, у Києві на Хрещатику здійснив самоспалення український патріот Василь Омелянович Макуха. Він обілляв себе палим і виголосив коротку промову, в якій говорив, що Україна є колонією Росії, що проводиться російщення України, закликав протестувати проти цього. Потім підпалив себе й з вигуками “Хай живе вільна Україна!” побіг у бік площі Калініна. Це ж гасло вигукував він і тоді, коли його почали гасити. Обпаленого відвезли в Жовтневу лікарню Києва (про це є відмітка в санпропускнику). Опіки

¹⁶ Від упорядника (2006), Чорновіл, В. *Твори* (в 10 т., Т. 3), В. Чорновіл (упоряд), М. Косів (передм.), Смолоскип, Київ, с. 17.

виявилися смертельними, і Василь Макуха невдовзі помер. Де поділи його тіло — невідомо. Дружині й двом дітям Макухи про його смерть офіційно не повідомили. В. Макуха мав 50 років, родом він із села Карів Сокальського району на Львівщині. Був в'язнем сталінських таборів. Після звільнення поселився на Дніпропетровщині, вчителював» (с. 63).

«20 червня 1969 р. в Києві був заарештований і відправлений у слідчу тюрму Львівського УКДБ економіст Степан Бедрило, родом із села Бартатів Городоцького району Львівської обл. Його звинувачено в “антирадянській націоналістичній пропаганді й агітації”» (с. 79).

У той час дніпропетровські кагебісти заарештували поета Івана Сокульського. Він спочатку вчився на філологічному факультеті Львівського університету, а згодом перевівся у Дніпропетровський університет, де виявився білою вороною і одразу впав у вічі своєю національною свідомістю. З п'ятого курсу його відрахували зі звичним формулюванням: «За поведінку не гідну радянського студента» (с. 87). У Новомосковську Дніпропетровської області кагебісти заарештували 22-річного Миколу Кульчинського, здібного юнака, який писав вірші, цікавився історією України й узагалі національним питанням. Звинувачений нібито за ст. 187-1. Хворіє виразкою шлунка й дуже мучиться на тюремних харчах. Тримається на слідстві з гідністю (с. 88).

У в'язниці Івано-Франківська вже майже три роки сидить під слідством Мирослав Симчич із села Верхнього Березова Косівського району, заарештований кагебістами 10 січня 1967 року. Симчич – колишній в'язень сталінських таборів (с. 121).

На початку січня 1969 р. в Ярослава Кендзьора, львівського службовця, кагебісти зробили трус у зв'язку з повторним слідством у справі В. Чорновола. У Заяві начальника управління КДБ Львівської області Я. Кендзьор написав: «Настирливі пошуки “матеріалів Чорновола” закінчилися вилученням з бібліотеки “Чорної ради” П. Куліша й “Відкритого листа до редакції “Літературної України”». Про мету обшуку неважко було здогадатися: у разі вилучення «матеріалів Чорновола» вони служили б речовим доказом розповсюдження, адже термін за написання В. Чорновіл досиджував, треба додати ще й за розповсюдження. Це зрозуміло. Але який стосунок до В. Чорновола мав П. Куліш і його «Чорна рада»? (с. 123).

Під час обшуку у мешканця Коломиї Кузика забрали першовидання альманаху «Русалка Дністрова» й одне з перших видань «Кобзаря» як націоналістичну літературу. На домагання гр. Кузика повернути літературу працівник КДБ відповів, що ці реліквії все одно націоналістичні, бо внаслідок злиття народів «тут усе має бути російським» (с. 232).

Виключено з партії і звільнено з праці завідувача кабінету франкознавства Львівського державного університету Леськіва. Звільненню передувала стаття в стрийській районній газеті, в якій згадувалося про те, що Леськів після війни, коли мав лише 14–15 років, за дорученням оунівців розклеїв чи роздавав у селі листівки. Відтоді ніяких «злочинів» за Леськовим не помічено, аж поки не згадали дитячі «гріхи» (с. 239).

Ухвалою Косівського райвиконкому оштрафовано по 50 крб. близько 30-ти жителів села Космач за колядування на Різдво. Допитано стосовно цього близько ста осіб. Священник космацької церкви о. Романюк усунений на місяць від виконання обов'язків. Причиною названо те, що о. Романюк казав людям на проповідях, щоб

вони носили гуцульський одяг, берегли старі речі та дотримувалися гуцульських традицій. На запитання, що в цьому поганого, уповноважений у справах релігії відповів: «Это пахнет национализмом» (с. 240).

У Львівському університеті розбирали справу студента 4-го курсу факультету іноземних мов Іванюка й увільнили його від обов'язків голови студради гуртожитку тільки за те, що він, не узгодивши з парткомом, організував в гуртожитку Шевченківський вечір, який провели літературний критик Михайло Косів та актор театру ім. Заньковецької Святослав Максимчук. Член паркому Іваненко, до речі, викладач історії України, кандидат наук, під час розгляду цієї справи заявила, маючи на увазі чи то Іванюка, чи то Косіва та Максимчука: «Я б таких націоналістів на уранові копальні відправляла» (с. 245).

На наш погляд, ці та десятки-десятки інших повідомлень, коментарів, заяв про московсько-більшовицькі репресивні форми і методи переслідування українців немає потреби роз'яснювати.

Привертаємо увагу до різножанрових публікацій, тематика і зміст яких не втратили своєї актуальності у нинішній період російської повномасштабної геноцидної, терористичної, руйнівної війни проти України. Тяглість проблем, породжених антиукраїнською московсько-комуністичною ідеологією і політикою, на жаль, не перервана, остаточно не розв'язана. Важливі національно-духовні думки висловив Василь Стус у листі до голови Верховної Ради УРСР О. П. Ляшка і секретаря ЦК КПУ Ф. Д. Овчаренка:

«Кожне нормально організоване суспільство залишає людині певний простір індивідуальної свободи. Адже це обов'язкова умова людського існування. При відсутності такої свободи є істоти, але немає людей, особистостей.

...Ось уже чи не третій місяць перебуває в ізоляторі Донецького КДБ викладач Донецького медінституту, кандидат медичних наук Іван Степанович Сук. Він мав пристойну українську бібліотеку, уважно вивчав українську літературу, мистецтво, історію. Бувши науковцем, він залишався інтелігентом. Марно й говорити, що ніякої агітації проти режиму чи поширення забороненої літератури Іван Сук не вів.

Тим більше, що йдеться про Донецьк, українозросійське місто, де немає жодної української школи, де в педінституті навіть історію України якийсь час читали російською мовою, де урядові постанови з Києва спочатку перекладають по-російському, потім «доводять» до мешканців, місто, де живу розмовну українську мову сприймають за одне з чудес світу»¹⁷.

Василь Стус наголосив, що «кожне суспільство потребує індивідуально зрілих людей, особистостей, а не людиноїдів, тоді воно гарантує індивідуальні людські права. До таких прав я відніс би право мати світ у собі – право мислити, мати свої переконання, світогляд, характер, звички...»¹⁸.

У нинішньому розумінні «мати світ у собі» – це українськоцентричний світогляд, націотворча позиція і добродійна діяльність. Якщо уважно прочитати лист творчої молоді Дніпропетровщини про репресії, який опублікований у «Віснику», то також відчуваємо його українськоцентричну сутність, хоч автори спираються на

¹⁷ Чорновіл, В. *Твори* (в 10 т., Т. 3), В. Чорновіл (упоряд.), М. Косів (передм.), Смолоскип, Київ, с. 313–314.

¹⁸ Там само, с. 313.

так звану ленінську національну політику. Цитуємо деякі місця цього обширного, ґрунтовного, розвінчувального документа, який також у той час був надрукований за кордоном:

«Звертаємо увагу комуністів, керівників та громадських діячів нашої суверенної держави – Української РСР, однієї з держав – засновниць ООН, на той погромницький шабаш, що ось уже кілька місяців триває на Дніпропетровщині, на дике й безглузде переслідування чесних і відданих справі побудови комунізму українських громадян. Ця кампанія є настільки безпардонною і безпринципною, що перед нею бліднуть найдикіші витівки відомих усьому світові китайських хунвейбінів.

...Найбільшої брутальності сягнула так звана *дніпропетровська кампанія* в зв'язку з появою нового роману нашого земляка Олеся Гончара «Собор». У зв'язку з кампанією обплывування «Собору» пожвавили «виховну» роботу місцеві кагебісти. І знову поповзла ними ж пущена чутка про «націоналистическую опасность». Смішно навіть говорити, що ця «националистическая опасность» з'явилася саме в Дніпропетровську, де немає жодного українського дитячого садка чи ясел, жодної повністю української школи, жодного вузу чи технікуму з викладанням українською мовою.

...Невже є ворогами ті чесні громадяни Української РСР, що збагнули цю трагедію свого народу й не хочуть цуратися рідної мови, не хочуть цуратися себе, стосовно чого великий росіянин – письменник В. Солоухін сказав: «Если бы я родился украинцем, ни за что не хотел бы стать русским»?

Невже радянський патріотизм нинішнього українця не включає в себе національну гідність, національну гордість за свій великий і талановитий український народ?...

Нам дорога й Запорізька Січ, яку К. Маркс у своїх «Хронологічних нотатках» назвав козацькою республікою, і пам'ятники минувшини, нехай то будівля церковної архітектури чи козацький курінь, за шанування чи збереження котрих так вагомо бореться Гончарів «Собор»¹⁹.

У листі названо два десятки прізвищ людей, яких переслідують тільки за те, що вони хочуть бути самими собою і ніким іншим, що вони хочуть виховувати своїх дітей в українських дитячих садках, школах, технікумах і вищих навчальних закладах.

У кількох випусках «Українського вісника» опубліковано матеріали про жорстоке переслідування багаторічного політичного в'язня Святослава Караванського тільки за те, що він хотів бути самим собою, тобто українцем, творити українську філологічну науку.

Святослава Караванського Одеський військовий трибунал засудив на 25 років за звинуваченням у зраді Батьківщини. У грудні 1960 р. він був звільнений за амністією після відбуття понад 16 років ув'язнення, термін покарання йому при цьому скоротили наполовину — до 12,5 року. У листопаді 1965 року за поданням КДБ Прокурор СРСР Руденко анулював амністію і Караванського без суду й слідства послали досиджувати 25-річний термін. Причиною стали статті С. Караванського про зростаюче російщення вищих навчальних закладів і шкіл України. «На волі він також плідно працював як перекладач і мовознавець, уклав фундаментальний «Слов-

¹⁹ Творча молодь Дніпропетровська (2006), Чорновіл, В. *Твори* (в 10 т., Т. 3), В. Чорновіл (упоряд), М. Косів (передм.), Смолоскип, Київ, с. 88–89, 94, 97.

ник рим української мови». Ніяк не можна назвати антирадянськими його критичні статті про мовну політику в Україні... Тепер людині, якій лишилося майже 5 років до закінчення 25-річного терміну, загрожує нове засудження, невідомо на скільки років. Ідеться, отже, не про перевиховання, а про фізичне знищення людини»²⁰.

«Вісник» всебічно висвітлював дискусію про дослідження Івана Дзюби «Інтернаціоналізм чи русифікація?» У V і VI випусках журналу опубліковано працю В'ячеслава Чорновола «Що і як обстоює Богдан Стенчук (66 запитань і зауваг «інтернаціоналістові»)). Ця полеміка пов'язана із заявою Івана Дзюби до Спілки письменників України. «Справді, дмитеркам і козаченкам удалося витиснути всякими правдами-неправдами з І. Дзюби таку заяву, яка, поза сумнівом, є хибним кроком критика, – зазначав В. Чорновіл. – Але не менш хибно робити з однієї помилки, яка осібно стоїть у всій досьогоднішній творчості й діяльності Дзюби, незрозуміло поспішні висновки й об'єктивно шкідливі (поза всіма гарними суб'єктивними намірами) публічні заяви про згасання І. Дзюби, про відхід його з попередніх позицій на якісь інші, про невигойну кризову рану всього покоління “шістдесятників” і т. д. і т. ін.

А вам, Богдане Стенчук, тим паче нічого тішитися Дзюбиною заявою. Бо ж, поза всім, він не зрікся в ній своєї праці й заявив, що його ідейна платформа залишилася незмінною. А яка це ідейна платформа, знає кожен хто, читав “Інтернаціоналізм чи русифікацію?”: це не виступ проти “націоналізму” у Вашому розумінні цього слова, а безкомпромісне засудження огидної великодержавної московської потвори – шовінізму»²¹.

У листі до редактора журналу «Вітчизна» Л. Дмитерка, який опублікував статтю «Місце в бою. Про літератора, який опинився по той бік барикади», Василь Стус написав: «Слава Богу, вам уже є кого нищити: після кривавої доби сталінщини на Україні з'явилася інтелігенція, що почала свій родовід не від щасливих трудівників соціалістичних ланів села Дзвонкового (це родовід дзвонарів типу Корнійчука і К°), а від безпаспортного колгоспного люду, якого цензура ще й досі не пускає в літовану літературу. Після 1956 року з'явилися вірші Ліни Костенко, Миколи Вінграновського, статті І. Дзюби, Є. Сверстюка та І. Світличного – людей, які повернули нам почуття самоповаги. Це проблески нашого налюднілого зору, свідчення нашого самовідродження, морального одужання.

Зараз на голову одного з них чекає небезпека. Прикрившись вашим ім'ям, якийсь таємний чорний чоловічок готує розправу над Іваном Дзюбою. Хто він, цей чорний чоловічок? Чого він так старанно приховує своє справжнє обличчя – за псевдонімами типу Богдана Стенчука, за авторитетами людей, до яких він не має жодного відношення, за спинами осіб, ладних докопувати що завгодно і як завгодно?

Насправді ж він *готує розправу*. Над ким? Над найчеснішим лицарем нашої культури, критиком, рівним якому радянська українська література майже не знала за своїх п'ятдесят років!

²⁰ Гель, І., Осадчий, М., Чорновіл, В., Сенік, І. та інші (2006), Чорновіл, В. *Твори* (в 10 т., Т. 3), В. Чорновіл (упоряд), М. Косів (передм.), Смолоскип, Київ, с. 101.

²¹ Чорновіл, В. (2006), Як і що обстоює Богдан Стенчук (66 запитань і зауваг «інтернаціоналістові»), Чорновіл, В. *Твори* (в 10 т., Т. 3), В. Чорновіл (упоряд), М. Косів (передм.), Смолоскип, Київ, с. 699.

Горе тій країні, де цькують таких людей, як І. Дзюба, де їх прагнуть обернути на пропащу силу, де безмозкі чорні чоловічки вбивають при цвіті тисячі талантів, так важко народжуваних матерями. Вірю, що вже завтра ці чорні чоловічки будуть народом прокляті.

Коли наші нащадки будуватимуть не барикади, а храм справедливості, їм найбільше стане в пригоді той, кого ви зараз цькуєте. Може саме за його порадами вони визначатимуть висоту склепіння»²².

На жаль, не все поріддя чорних чоловічків кануло в безодню. Вони також спричинилися до того, що зелені чоловічки захопили Крим і разом з «какаяразніцями», «ждунами» та малоросами-сепаратистами витворили так звані ДНР і ЛНР і нині прислужуються кремлівським чорносотенцям, шкодять захисникам і захисницям, волонтерам, національно свідомим українцям у героїчній борні з рашистськими полчищами варварів-нищителів українського етносу Української Національної Держави. Вважаємо, що ці люди, нинішні патріоти, кажучи словами Валентина Мороза, належать до аристократів духу.

В есеї «Серед снігів», опублікованому у п'ятому випуску «Вісника», Валентин Мороз, характеризуючи суспільно-політичні обставини у Радянському Союзі, наголосив, що «девальвація слова потягла за собою жахливу девальвацію всіх понять. До розряду вигаданих потрапили мета, ідеал, героїзм, подвиг. Міцно відгороджений своїм нігілізмом від усього духовного, “трудолюбивий” викинув за борт усе. Про Тичину знали тільки, що він “пише вірші, та все гірші”. Що можна було сказати про геніальність Тичини в умовах, коли саме поняття геніальності ніхто вже серйозно не сприймав, коли геніальність асоціювалася з Дем'яном Бедним, коли її чіпляли до штанів кожного комісара»²³.

У новітніх журналістичнознавчих, політологічних, філософських дослідженнях переконливо мовиться, що для України – колонії Московії=Росії – культурно-освітня, морально-психологічна трагедія була подвійною, як і для всіх «націоналістів» Радянського Союзу. Бо такі поняття, як нація, патріотизм, рідна мова, Вітчизна, теж потрапили до комуністично-московського реєстру «вигаданих», «книжних» речей. Людина, яка не вірила ні в що, потрапляла в полон збайдужіння до України, набувала ментальних рис «нової спільності – радянський народ» з визнанням московитів=росіян «старшим братом»: «І от на це холодне згарище, де вже навіть попіл давно розвіявся за вітром, прийшли *шістдесятники* – “Симоненкове покоління”. Не все було вартісним і глибоким у їхніх перших творах. І все ж прихід їх був *епохою*. Бо вони повернули втрачену *вагомість* словам і поняттям, заставили людей знову повірити в *реальність* духовного світу. Це був справжній подвиг: в атмосфері тотального зневір'я в щось повірити. І запалити вірою інших. Це й була місія шістдесятників: принести в замерзлу українську дійсність *іскру одержимості*»²⁴.

²² Стус, В. (2006), Місце в бою чи в розправі? (З приводу статті Л. Дмитерка «Місце в бою. Про літератора, який опинився по той бік барикади»), Чорновіл, В. *Твори* (в 10 т., Т. 3), В. Чорновіл (упоряд), М. Косів (передм.), Смолоскип, Київ, с. 67–68.

²³ Мороз, В. (2006), Серед снігів, Чорновіл, В. *Твори* (в 10 т., Т. 3), В. Чорновіл (упоряд), М. Косів (передм.), Смолоскип, Київ, с. 675.

²⁴ Там само, с. 675, 677.

Роздумуючи над морально-психологічним станом одержимості, Валентин Мороз зазначив, що «одержимість – це не художність. І не науковість. І навіть не публіцистичність. *Одержимість* – це зовсім окрема субстанція, необхідний порядок з іншими компонент для повноцінного духовного життя»²⁵. Історичний досвід відносин, стосунків між моксельцями=московитами=росіянами і росами=русинами=українцями і нинішня повномасштабна російсько-українська війна дає підставу доповнити Валентина Мороза, що *одержимість* є сутністю незламного українського національного духу.

Кожне число із 6-ти випусків «Українського вісника» наповнене актуальною, правдивою інформацією, яка інтелектуально, духовно й емоційно збагачувала читачів України і за кордоном не тільки в 60–70 роках минулого століття, а й сьогодні відчиняє історично-просвітницьке вікно у світ минулого й сучасного та закладає націоналістичні морально-психологічні основи для розбудови майбутньої української України.

Четвертий випуск «Українського вісника» присвячений світлій пам'яті Алли Горської – громадянки, митця, людини. У 1964 році із художниками Людмилою Семикіною, Панасом Заливахою і Галиною Севрук Алла Горська виготовила Шевченківський вітраж у вестибюлі Київського університету. На вітражі зображено гнівно-го Шевченка, що однією рукою пригортав покривджену жінку-Україну, а у високо піднятій другій руці тримав книгу з написом: «Возвеличу малих отих рабів німих, я на сторожі коло їх поставлю слово». Вітраж був брутально знищений. Аллу Горську й Людмилу Семикіну виключили із Спілки художників України. За нез'ясованих обставин Аллу Горську забито 28 листопада 1970 р.

У «Віснику» читаємо, що похорон Алли Горської був намічений на 4 грудня. На цей день поприїжджали люди з інших міст, поприходили кияни. Несподівано, ніби в інтересах слідства, похорон відклали на 7 грудня, на понеділок. У день похорону в траурно прибраній Алліній майстерні друзі влаштували посмертну виставку її творів. Через майстерню пройшли сотні людей.

Виклопотаний внучкою Івана Франка З. Т. Франко дозвіл на поховання Алли Горської на Байковому цвинтарі було анульовано – і Аллу ховали на новоствореному цвинтарі – на пустирі за містом. До тіла замордованої не допустили нікого з рідних чи близьких, відкрити труну не дозволили. Не дозволили занести на кілька хвилин навіть закриту труну ні до хати, ні до майстерні художниці.

На похороні виступили Олександр Сергієнко, Іван Гель, Євген Сверстюк, Василь Стус зачитав вірш «Пам'яті Алли Горської». Євген Сверстюк зокрема сказав: «Якби ми уявили детально історію її життя, – то була б повчальна повість про те, як художниця Алла Горська відкрила свою Україну, як шукала її жертвника і як поступово вчилася бачити головне в невидимому, докопуючись до джерел... Алла Горська буде випромінювати світло, буде вселяти присутність духу самим своїм ім'ям. То була рідкісна людина, що навіки залишається з нами, як рідна душа. В образі цілого десятиріччя вона височить білим привидом Доброго Духу, що втілює в собі сумління, гідність, поривання молодості й сяйво вільного людського обличчя, освітленого талантом і відданістю людям»²⁶.

²⁵ Там само, с. 676.

²⁶ Сверстюк, Є. (2006), На могилу Алли Горської, Чорнів, В. *Твори* (в 10 т., Т. 3), В. Чорнів (упоряд), М. Косів (передм.), Смолоскип, Київ, с. 448, 450.

У цьому «Віснику» повідомлено про ганебне судилище над Валентином Морозом в Івано-Франківську, яке відбулося 17–18 листопада 1970 р. Українські патріоти Б. Антоненко-Давидович, І. Дзюба, В. Чорновіл, Ольга Горинь, Ірина Стасів-Калинець, Ігор Калинець, О. Мешко, В. Драбата, Стефанія Гулик, Василь Романюк у своїх заявах, листах наголошували, що Валентина Мороза засудили на 14 років тільки за те, що він виступав із своїми думками, які його глибоко діткнули стосовно збереження матеріальних, духовних, культурних набутків української нації.

Священник Василь Романюк, згодом патріарх Української Православної Церкви Київського Патріархату, у заяві написав, що Валентин Мороз принципово і відверто написав кілька статей, перейнятих щирою турботою за духовні набутки нації, за її долю, за людяність і справедливість. Людину, сповнену турботи про народ і про людей, судили за «підрив ладу». Варто було б задуматися, хто насправді «підриває» лад – Валентин своїми людяними статтями чи Івано-Франківський облсуд по-азійському жорстоким вироком, здатним скомпрометувати будь-який лад.

У статті «Мойсей і Датан» Валентин Мороз наголошував: «Істина конкретна – як і добро, правда, краса. Істина – національна. Тобто вона одна для всіх, але з мільйоном граней. І до кожної нації повернута однією, *неповторною* гранню. Місія нації – знайти свою грань, яку ніхто, крім неї, не знайде, і цим збагатити людство»²⁷.

Ця позиція Валентина Мороза загострилася, набула нових життєдайних відтінків у нинішній період потужної інформаційно-психологічної і військової агресії Російської Федерації проти України. Прикро, але у багатьох країнах досі не усвідомили, що творити загальнолюдські цінності можна тільки на основі, на фундаменті національних цінностей. Адже «нація – найсвятіше. Нація – це синтез духовного, чим володіє людина, – наголошував Валентин Мороз. – Нація може жити тільки тоді, коли є люди, готові за нею вмерти»²⁸.

У IV випуску «Вісника» розділ «До днів Василя Симоненка» займає 63 сторінки. Тут – його поезії, оповідання, щоденникові записи, штрихи до біографії, виступи Івана Світличного, Євгена Сверстюка, Івана Дзюби, вірші Івана Драча, Миколи Холодного, Богдана Стельмаха, присвячені Василеві Симоненку. Богдан Стельмах написав:

«...Стало для нього потребою
Сонце роздати людям.
Падав з глибокого неба
З краплею сонця у грудях»²⁹.

Високою морально-духовною сонцесейністю наповнений лист до президії Спілки письменників України, якого Василь Симоненко написав 12 грудня 1963 року: «Шановні товариші й старші друзі! Звертаюся до Вас у трагічну хвилину свого життя. Можливо, завтра мене вже не буде. Звісно, література перенесе цю майже безболісну для неї втрату. Але я не можу піти з життя, не подбавши про долю сім'ї, особливо матері. Мама моя працювала в колгоспі 27 років, але, незважаючи на це,

²⁷ Мороз, В. (2006), *Мойсей і Датан*, Чорновіл, В. *Твори Твори* (в 10 т., Т. 3), В. Чорновіл (упоряд), М. Косів (передм.), Смолоскип, Київ, с. 258.

²⁸ Там само, с. 258–259.

²⁹ Стельмах, Б. (2006), *Симоненкові*, Чорновіл, В. *Твори* (в 10 т., Т. 3), В. Чорновіл (упоряд), М. Косів (передм.), Смолоскип, Київ, с. 556.

змушена вдовольнитися роллю “утриманки”. Перший день моєї смерті може стати першим днем її жебрацького животіння. Від усього серця прошу Вас не допустити того і, коли це можливо, виділити їй з коштів Літфонду бодай мінімальну суму, котра гарантувала б її від голодної смерті...”³⁰.

Ці рядки, як всі матеріали «Вісника», не можна читати без хвилювання, переживання за долю кожної людини, української нації. Михайло Косів справедливо наголосив, що «“Український вісник” – це унікальне явище в українській історії. Тому воно мусить знайти в ній своє природне місце. Було б непоправною втратою, якби документи, багатющі й різноманітні матеріали, але найголовніше – неповторний вільнолюбний дух, яким віє з кожної сторінки цього видання, десь загубився б...”³¹.

Висновки. Унікальність позацензурного журналу «Український вісник» поціновуємо в двох взаємозв’язаних аспектах: історичному та журналістикознавчому. Кожен із шести підпільно виданих «Вісників» наповнений різножанровими інформаційними, аналітичними, публіцистичними і художніми творами, кожне слово яких наснажене історичною правдою, волелюбною, добродійною енергією, яка позитивно впливає на формування української національної свідомості й гідності, державницького мислення і переконання, національних і загальнолюдських морально-духовних цінностей.

«Український вісник» – це добродієсне інтелектуально-наукове, просвітницько-виховне надбання української спільноти. Опубліковані матеріали відкриють вікно студентській та учнівській молоді, українській і зарубіжній громадськості для правдивого пізнання сутності московсько-комуністичної ідеології і політики, спрямованої на знищення волелюбної української нації.

Ідейна, морально-духовна наснаженість матеріалів «Українського вісника» і нині є одухотвореною національною силою українців у боротьбі проти віковичних московських загарбників-нищителів, які ведуть проти України 28-му повномасштабну геноцидну, терористичну, руйнівну війну.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Від упорядника (2006), Чорновіл, В. *Твори Твори* (в 10 т., Т. 3), В. Чорновіл (упоряд), М. Косів (передм.), Смолоскип, Київ, с. 13–26.
2. Гель, І., Горинь, М., Скочок, П., Чорновіл, В. (відповід. редактор) (1987), Від редакції. Заключні зауваги, *Український вісник*, вип. 7, Київ–Львів, *Сучасність*, с. 111–113.
3. Деревінський, В. (2009), Журнал «Український вісник» (1987–1989 роки), *Українознавство*, №3, с. 204–207.
4. Дзюба, І. (1968), *Інтернаціоналізм чи русифікація?* Сучасність, Київ, 263 с.
5. Завдання «Українського вісника» (2006), Чорновіл, В. *Твори* (в 10 т., Т. 3), В. Чорновіл (упоряд), М. Косів (передм.), Смолоскип, Київ, с. 61–62.

³⁰ Чорновіл, В. (2006), *Твори* (в 10 т., Т. 3), В. Чорновіл (упоряд), М. Косів (передм.), Смолоскип, Київ, с. 529.

³¹ Косів, М. (2006), Немов негасимий вулкан, Чорновіл, В. *Твори* (в 10 т., Т. 3), В. Чорновіл (упоряд), М. Косів (передм.), Смолоскип, Київ, с. 56.

6. Кендзьор, Я. (2024), Українське шістдесятництво. Провокативне сортування. Ми – вони. *Слово Просвіти*, 18–24 квітня.
7. Кіпіані, В. (2002), «Український вісник» з підпілля. П'ятнадцять років тому В'ячеслав Чорновіл відкрив еру незалежного друку, *УП*, 21 серпня. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2002/08/21/2990208/> (Дата перегляду: 4 червня 2024 р.)
8. Коляска, І. В. (1970), *Освіта в Радянській Україні*, Торонто, 246 с.
9. *Комуністична партія України в резолюціях і рішеннях з'їздів, конференцій і пленумів ЦК* (1977), Київ, т. 2.
10. Косів, М. (2006), Немов негасимий вулкан, Чорновіл, В. *Твори* (в 10 т., Т. 3), В. Чорновіл (упоряд), М. Косів (передм.), Смолоскип, Київ, с. 27–57.
11. Кость, С. (2022), *Українська військово-політична думка: навч. посібник*, ЛНУ імені Івана Франка, Львів, 492 с.
12. Мороз, В. (2006), Мойсей і Датан, Чорновіл, В. *Твори* (в 10 т., Т. 3), В. Чорновіл (упоряд), М. Косів (передм.), Смолоскип, Київ, с. 257–260.
13. Мороз, В. (2006), Серед снігів, Чорновіл, В. *Твори* (в 10 т., Т. 3), В. Чорновіл (упоряд), М. Косів (передм.), Смолоскип, Київ, с. 673–698.
14. Сверстюк, Є. (2006), На могилу Алли Горської, Чорновіл, В. *Твори* (в 10 т., Т. 3), В. Чорновіл (упоряд), М. Косів (передм.), Смолоскип, Київ, с. 446–450.
15. Стельмах, Б. (2006), Симоненкові, Чорновіл, В. *Твори* (в 10 т., Т. 3), В. Чорновіл (упоряд), М. Косів (передм.), Смолоскип, Київ, с. 555–556.
16. Стус, В. (2006), Місце в бою чи в розправі? (З приводу статті Л. Дмитерка «Місце в бою. Про літератора, який опинився по той бік барикади»), Чорновіл, В. *Твори* (в 10 т., Т. 3), В. Чорновіл (упоряд), М. Косів (передм.), Смолоскип, Київ, с. 66–68.
17. Творча молодь Дніпропетровська (2006), Чорновіл, В. *Твори* (в 10 т., Т. 3), В. Чорновіл (упоряд), М. Косів (передм.), Смолоскип, Київ, с. 87–99.
18. *XXII з'їзд Комуністичної партії Радянського Союзу 17–31 жовтня 1961 року* (1962), Стенографічний звіт, Київ, ч. I.
19. Чорновіл, В. (2006), *Твори* (в 10 т., Т. 3), В. Чорновіл (упоряд), М. Косів (передм.), Смолоскип, Київ, 976 с.
20. Чорновіл, В. (2006), Як і що обстоє Богдан Стенчук (66 запитань і зауваг «інтернаціоналістові»), Чорновіл, В. *Твори* (в 10 т., Т. 3), В. Чорновіл (упоряд), М. Косів (передм.), Смолоскип, Київ, с. 698–733.

REFERENCES

1. Vid uporiadnyka (2006), Chornovil, V. Tvory Tvory (v 10 t., T. 3), V. Chornovil (uporiad), M. Kosiv (peredm.), Smoloskyp, Kyiv, s. 13–26.
2. Hel, I., Horyn, M., Skochok, P., Chornovil, V. (vidpovid. redaktor) (1987), Vid redaktsii. Zakliuchni zauvahy, Ukrainskyi visnyk, vyp. 7, Kyiv–Lviv, Suchasnist, s. 111–113.
3. Derevynskiy, V. (2009), Zhurnal «Ukrainskyi visnyk» (1987–1989 roky), Ukrainoznavstvo, №3, s. 204–207.
4. Dziuba, I. (1968), Internatsionalizm chy rusyfikatsiia? Suchasnist, Kyiv, 263 s.
5. Zavdannia «Ukrainskoho visnyka» (2006), Chornovil, V. Tvory (v 10 t., T. 3), V. Chornovil (uporiad), M. Kosiv (peredm.), Smoloskyp, Kyiv, s. 61–62.
6. Kendzor, Ya. (2024), Ukrainske shistdesiatnytstvo. Provokatyvne sortuvannia. My – vony. Slovo Prosvity, 18–24 kvitnia.

7. Kipiani, V. (2002), «Ukrainskyi visnyk» z pidpillia. Piatnadsiat rokiv tomu Viacheslav Chornovil vidkryv eru nezalezhnoho druku, UP, 21 serpnia. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2002/08/21/2990208/> (Data perehliadu: 4 chervnia 2024 r.)
8. Koliaska, I.V. (1970), Osvita v Radianskii Ukraini, Toronto, 246 s.
9. Komunistychna partiia Ukrainy v rezoliutsiakh i rishenniakh zizdiv, konferentsii i plenumiv TsK (1977), Kyiv, t. 2.
10. Kosiv, M. (2006), Nemov nevhasyymi vulkan, Chornovil, V. Tvory (v 10 t., T. 3), V. Chornovil (uporiad), M. Kosiv (peredm.), Smoloskyp, Kyiv, s. 27–57.
11. Kost, S. (2022), Ukrainska, viiskovo-politychna dumka: navch. posibnyk, LNU imeni Ivana Franka, Lviv, 492 s.
12. Moroz, V. (2006), Moisei i Datan, Chornovil, V. Tvory (v 10 t., T. 3), V. Chornovil (uporiad), M. Kosiv (peredm.), Smoloskyp, Kyiv, s. 257–260.
13. Moroz, V. (2006), Sered snihiv, Chornovil, V. Tvory (v 10 t., T. 3), V. Chornovil (uporiad), M. Kosiv (peredm.), Smoloskyp, Kyiv, s. 673–698.
14. Sverstiuk, Ye. (2006), Na mohylu Ally Horskoï, Chornovil, V. Tvory (v 10 t., T. 3), V. Chornovil (uporiad), M. Kosiv (peredm.), Smoloskyp, Kyiv, s. 446–450.
15. Stelmakh, B. (2006), Symonenkovi, Chornovil, V. Tvory (v 10 t., T. 3), V. Chornovil (uporiad), M. Kosiv (peredm.), Smoloskyp, Kyiv, s. 555–556.
16. Stus, V. (2006), Mistse v boiu chy v rozpravi? (Z pryvodu statti L. Dmyterka «Mistse v boiu. Pro literatora, yakyi opynyvsia po toi bik barykady»), Chornovil, V. Tvory (v 10 t., T. 3), V. Chornovil (uporiad), M. Kosiv (peredm.), Smoloskyp, Kyiv, s. 66–68.
17. Tvorchy molod Dnipropetrovska (2006), Chornovil, V. Tvory (v 10 t., T. 3), V. Chornovil (uporiad), M. Kosiv (peredm.), Smoloskyp, Kyiv, s. 87–99.
18. XXII zizd Komunistychnoi partii Radianskoho Soiuzu 17–31 zhovtnia 1961 roku (1962), Stenohrafichnyi zvit, Kyiv, ch. I.
19. Chornovil, V. (2006), Tvory (v 10 t., T. 3), V. Chornovil (uporiad), M. Kosiv (peredm.), Smoloskyp, Kyiv, 976 s.
20. Chornovil, V. (2006), Yak i shcho obstoiuie Bohdan Stenchuk (66 zapytan i zauvah «internatsionalistovi»), Chornovil, V. Tvory (v 10 t., T. 3), V. Chornovil (uporiad), M. Kosiv (peredm.), Smoloskyp, Kyiv, s. 698–733.

THE UNCENSORED JOURNAL “UKRAINIAN HERALD” (1970-1972) IS A UNIQUE PHENOMENON IN THE HISTORY OF UKRAINIAN PRESS

Oksana Bilous

*Ivan Franko National University of Lviv,
Henerala Chuprynky Str., 49, 79044, Lviv, Ukraine
e-mail: bilousoksana1977@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2008-8196>*

Vasyl Lyzanchuk

*Ivan Franko National University of Lviv,
Henerala Chuprynky Str., 49, 79044, Lviv, Ukraine
e-mail: kafradioiteleb@ukr.net
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6995-0360>*

The article reveals the essence of the Moscow-communist regime, whose hostile activities were aimed at destroying the national characteristics of life in the republics of the Soviet Union. In the press, on the radio and television, and at various meetings, there were calls not only to “intensify the fight against bourgeois nationalism,” but also to deepen the internationalist education of workers and to propagate the essence of the theory of the rapprochement and merger of nations. In theoretical and propaganda articles, the authors vilified “nationalist vestiges of the past,” emphasizing the “growing role of the Russian language,” which had become the “second native language” for non-Russians.

By allowing parents and schoolchildren to decide which language to study (Ukrainian or Russian) and which school to attend (Russian or Ukrainian), the Central Committee of the Communist Party of the Soviet Union (CPSU) created all the prerequisites in favor of the Russian language, essentially legalizing the deepening of Russification. The falsification of Ukrainian history and the slander of humanistic Ukrainian nationalism were necessary for the Moscow-Bolshevik colonizers to keep the Ukrainian people in chains, so that they would not demand their legitimate national rights, so that they would not become free. But the idea of freedom and statehood never faded or disappeared from the collective memory of Ukrainians. Self publishing (*samvydav*) was an organic component of the intellectual foundation of the national resistance in the 60s – 70s of the XX century.

In the essay “*Nemov nevgasymy vulkan*”, Mykhailo Kosiv recalls that Vyacheslav Chornovil had the idea to publish an underground political and social journal “Ukrainian Herald”. Associates and creators of “Ukrainian Herald” were Atena Pashko, Lyudmila Sheremetyeva, Yaroslav Kendzior, Mykhailo Kosiv, Mykola Plahotniuk, Valentina Chornovil, Zinovi Antonyuk. These individuals, along with many others who contributed in various capacities, formed the backbone of “Ukrainian Herald”.

“Ukrainian Herald” emerged as a beacon of truth and a powerful instrument for exposing the injustices perpetrated against the Ukrainian people during the Soviet era. Its primary mission was to shed light on the plight of Ukrainians under Soviet rule and amplify the voices of those who dared to challenge the oppressive communist regime. “Ukrainian Herald” was documenting and amplifying the voices of the Sixtiess Movement, a significant period of

cultural and intellectual revival in Ukraine following the decline of armed resistance against Soviet rule by the Ukrainian Insurgent Army (UPA).

“Ukrainian Herald” materials which exposed the Moscow chauvinistic-imperial policy aimed at the destruction of the Ukrainian ethnicity and its national spirit, were systematically broadcasted not only in Ukrainian but also in English, German, and French languages on Radio “Svoboda”. “The Ukrainian Herald” is an intellectual and scientific, enlightening and educational asset of the Ukrainian community. The published materials open a window for students and young people, Ukrainian and international public, to truly understand the essence of the criminal Moscow-Communist ideology and policies aimed at the destruction of Ukrainian nation. The uniqueness of the “Ukrainian Herald” also lies in the fact that it operated in two interconnected aspects: historical and media. Each issue is filled with diverse informational, analytical, journalistic, and artistic works, each word of which is imbued with historical truth, the benevolent, philanthropic Ukrainian national energy.

The ideological, moral, and spiritual richness of the materials of the “Ukrainian Herald” is now an inspiring national force for Ukrainians in their struggle against the perennial Moscow aggressors-destroyers, who are waging the 28th full-scale genocidal, terrorist, destructive war against Ukraine.

Keywords: Communist totalitarianism, Russification, national consciousness, uncensored journal “Ukrainian Herald”, themes, content of publications, benevolence, Vyacheslav Chornovil.